

Mgr Agnieszka Smerdka
Zakład Praktycznej Nauki Położnictwa
Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

Dr hab. Beata Pięta, prof. UM i CMKP
Kierownik Zakładu Praktycznej Nauki Położnictwa
Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu

Historyczne aspekty zawodu położnej w latach 1900-1918 na ziemiach polskich oraz ich porównanie ze współczesnością

Historical aspects of the midwife's profession in 1900-1918 on the Polish lands and their comparison with the present

<https://doi.org/10.34766/fetr.v3i39.131>

Abstrakt:

Wstęp. Kobieta przy porodach od zawsze towarzyszyły inne kobiety. Zawód położnej jest prawdopodobnie najstarszym zawodem na świecie i opisywany był już w starożytności. Na początku XX wieku Polska przebywała pod zaborami i system kształcenia oraz warunki pracy położnej były różne w zależności od zaboru. w chwili obecnej zawód położnej w Polsce jest w pełni samodzielnym zawodem medycznym, a kształcenie odbywa się tylko na poziomie uniwersyteckim.

Cele pracy. Celem pracy jest przedstawienie kształcenia oraz pracy położnej w ujęciu historycznym od 1900 do 1918 roku na ziemiach polskich oraz porównanie z czasami współczesnymi.

Materiał i metody. Zastosowano analizę literatury naukowej, dokumentów historycznych i aktów prawnych dotyczącej zawodu położnej w zaborze pruskim, rosyjskim i austriackim w latach 1900-1918. Realia zawodu położnej w czasach obecnych przeanalizowano na podstawie literatury przedmiotu i obecnie obowiązujących aktów prawnych dotyczących zawodu położnej.

Wyniki i wnioski. Kształcenie położnych w Polsce w latach 1900 -1918 znacznie różniło się od kształcenia w czasach współczesnych. Kompetencje położnej w obu badanych okresach były podobne. Położna była i jest odpowiedzialna za sprawowanie opieki nad kobietą w przebiegu ciąży fizjologicznej, porodu i połoгу oraz opieki nad noworodkiem.

Słowa klucze: położna, historia zawodu, dawna opieka położnicza, nowoczesna położnictwo.

Abstract

Introduction. Women during labour always were supported by another woman. Midwife is probably the oldest profession in the world and was describing in antiquity. At the beginning of the 20th century Poland was under partition. Education and working conditions for midwives were different in different part of Poland. Nowadays midwife is independent medical profession and education is only possibility on university level.

Aim. The aim of the work is to present the education and work of a midwife in historical terms from 1900 to 1918 in Poland and to compare with modern times.

Material and methods. Conducted analysis of scientific literature, historical documents and legal acts concerning the profession of a midwife in the Prussian, Russian and Austrian partitions in the years 1900-1918. The realities of the midwife's profession at present where analyzing on the basis of the subject literature and current acts concerning the profession of a midwife.

Results and conclusions. Education of midwives in Poland in the years 1900–1918 was significantly different from education in modern times. The midwife's competencies were quite similar in both analyzed periods. The midwives were and they are responsible for caring for the woman during physiological pregnancy, physiological delivery and postpartum period and the care of the newborn baby.

Key words: midwife, the history of the profession, the former maternity care, modern midwifery.

Wprowadzenie

Zawód położnej w Polsce jest samodzielnym zawodem medycznym, który reguluje Ustawa o zawodzie pielęgniarki i położnej z 15 lipca 2011 (Dz.U. 2011 nr 174 poz. 1039; Fryc, Bielicka, Ćwiek, Szymoniak, Daszkiewicz, 2018). Zawód położnej jest jednym z najstarszych zawodów medycznych (Fryc, Ćwiek, Daszkiewicz, Szymoniak, Rydnicki, 2016), przyjmowanie porodów i opieka nad kobietą w trakcie porodu były opisywane już w Biblii (Sznajder i Mazurkiewicz, 2012). Przy narodzinach kobietom towarzyszyły inne kobiety, a wiedza na temat porodu była przekazywana z pokolenia na pokolenie (Barczewski, 2016). Dawniej w Polsce kobiety zajmujące się przyjmowaniem porodów nazywano „babami”, „babkami wiejskimi” bądź „mądrymi” (za: Wrześniewska i Bąk, 2012; Kurowska, 2015). Kobiety te nie posiadały wykształcenia medycznego, a wiedzę i umiejętności czerpały od starszych, doświadczonych kobiet (za: Wrześniewska, Bąk, 2012; Barczewski, 2016).

Pierwsza szkoła kształcąca położne w Europie powstała w XVII wieku we Francji (za: Stawiak-Ososińska, 2017). w Polsce pierwsze szkoły dla położnych powstały w XVIII wieku (Matuszewska, 2012b). Pod koniec XIX i na początku XX wieku, w Polsce, która była pod zaborami, kształcono położne, przygotowując je do zawodu. Mimo to, z wykwalifikowanej opieki okołoporodowej korzystało niewiele kobiet, co powodowało dużą umieralność matek i dzieci w okresie okołoporodowym (za: Matuszewska, 2012b; Chojecki, 2015). Współcześnie w Polsce opieka okołoporodowa jest dostępna dla wszystkich kobiet. Każda kobieta oczekująca dziecka może skorzystać z edukacji przedporodowej prowadzonej przez zespół terapeutyczny, w tym położną, a po porodzie ma zapewnione refundowane wizyty patronażowe świadczone przez położne Podstawowej Opieki Zdrowotnej (Dz.U. 2011 nr 174 poz. 1039; Piechowska, Iwanowicz-Palus, Bień, Pieczykolan, 2018).

Celem artykułu jest przedstawienie kształcenia oraz pracy położnej w ujęciu historycznym w latach 1900 - 1918 roku na ziemiach polskich oraz porównanie z obecnie obowiązującymi standardami kształcenia i pracy położnej w Polsce. w artykule przeprowadzono analizę literatury naukowej dotyczącej zawodu położnej w zaborze pruskim, rosyjskim i austriackim w latach 1900-1918 oraz analizę dokumentów historycznych z tego okresu: ustawy, rozporządzenia, regulaminy szkół dla położnych, regulaminy pracy dla położnych. w celu przedstawienia standardów kształcenia oraz pracy współczesnej położnej, dokonano analizy aktów prawnych regulujących zawód położnej

w Polsce oraz naukowej literatury przedmiotu. w artykule nazwa zawodu „położna” stosowana jest zamiennie z nazwą „akuszerka” we fragmentach opisujących zawód położnej w latach 1900-1918¹.

1. Kształcenie położnych

1.1. Historia kształcenie położnych na ziemiach polskich w zaborze pruskim do 1918 roku

W 1815 roku w związku z modernizacją państwa pruskiego został wprowadzony jednolity system administracji terytorialnej (Chojecki, 2015). z ziem polskich, będących pod panowaniem pruskim, wyodrębniono dwa obszary administracyjne ze stolicą w Poznaniu i stolicą w Bydgoszczy (odpowiednio Rejencję Poznańską i Rejencję Bydgoską). Jedynym miejscem kształcenia położnych na tym obszarze stał się Poznań, w którym powstał Instytut Akuszerki (za: Korpalska, 2004; Kurowska, 2015).

Brak jest jednoznacznych informacji na temat programu kształcenia na początku XX wieku w szkołach kształcących przyszłe akuszerki. Na terenie Prus władze przywiązywały dużą wagę do prawidłowej i fachowej opieki nad matką i dzieckiem, podkreślając „wyższość” wykształconych akuszerki nad opieką świadczoną przez niewykształcone „babki” (za: Początek, 2012)

Poznańska szkoła dla położnych rozpoczęła swoją działalność w 1799 roku, natomiast rekrutacja kandydatek rozpoczęła się już w 1795 roku (za: Korpalska, 2004; Majkowska, 2014;). Początkowo kształcenie uczennic odbywało się tylko w języku niemieckim, od 1811 roku nauczano również w języku polskim (Kurowska, 2015). Uczennice mogły korzystać z przetłumaczonych z języka niemieckiego na język polski podręczników (za: Biadała, 1991). Na początku XX wieku (1901 rok) zrezygnowano całkowicie z kształcenia położnych w języku polskim, a jedynym językiem, którym posługiwano się w szkole stał się język niemiecki (za: Korpalska, 2004).

Decyzję o przyjęciu kandydatki do szkoły dla położnych wydawał starosta oraz lekarz powiatowy (nazywany również fizykiem powiatowym). Kształcić mogły się dwie kandydatki oddelegowane z każdego powiatu, które po ukończeniu szkoły były zobowiązane wrócić i pracować w zawodzie, w swoim powiecie. Początkowo położna musiała przepracować pięć lat na danym terenie, w okresie późniejszym skrócono ten okres

¹ Słowo „akuszerka” pochodzi od francuskiego słowa „accouche” czyli „rodzić”. We Francji od połowy XV wieku kobiety posiadające dyplom uprawniający do przyjmowania porodów nazywano akuszerkami. Nazwa ta była stosowana również w Polsce. Stopniowo „akuszerki” zaczęto nazywać „położnymi”. Brak jest informacji na temat momentu, w który słowo „akuszerka” zostało w pełni zastąpione przez polski odpowiednik „położnej” (Wrześniewska i Bąk, 2012; Kurowska, 2015). Jeszcze w Zasadniczej Ustawie Sanitarnej z 1919 roku pojawia się określenie „położna” oraz „akuszerka gminna” (Dz.Pr.P.P. 1919 nr 63 poz. 371).

do trzech lat. Niezbędnymi dokumentami do przyjęcia do szkoły było zaświadczenie od lekarza powiatowego o dobrym stanie zdrowia i umiejętności czytania i pisania. Dodatkowo wymagane było zaświadczenie spowiednika dotyczące moralności kandydatki (za: Biadała, 1991).

Z regulaminu szkoły z 1916 roku wiadomo, że zaświadczenie spowiednika zostało zastąpione zaświadczeniem policyjnym (za: Biadała, 1991; por. także: Początek, 2012). Pierwotnie o przyjęcie do szkoły mogły starać się kobiety w wieku 20-30 lat, od 1825 roku górną granicę wieku podniesiono do 35 lat, oraz nałożono na kandydatkę obowiązek przedstawienia zaświadczenia potwierdzającego szczepienie przeciw ospie. Na początku funkcjonowania poznańskiej szkoły dla położnych nauka w niej trwała 4 miesiące, pod koniec XIX wieku została przedłużona do 8 miesięcy, a od 1909 roku do 9 miesięcy. Na każdy kurs przyjmowano 12 kandydatek (za: Kurowska, 2015). Zakład w Poznaniu oprócz kształcenia położnych miał wpisane w swoje zadania również przyjmowanie porodów ubogich kobiet. Kobiety przyjmowane do Zakładu, przebywały w nim 14 dni przed porodem i 14 dni po porodzie. Taka organizacja opieki pozwalała na zdobycie przez uczennice praktycznej wiedzy z zakresu opieki nad ciężarną, przebiegu porodu i połogu. W związku z rosnącą liczbą porodów w placówce, od października 1901 roku Zakład rozpoczął swoje funkcjonowanie w nowym budynku. Od 1905 roku przyjął on nazwę Krajowa Klinika dla Kobiet i Zakład Kształcenia Położnych. Praktykujące położne w zaborze pruskim miały obowiązek odbywania co 2 lata kursów doszkalających (za: Biadała, 1991; Korpalska, 2004; Początek, 2012).

Szkoła dla położnych w Poznaniu funkcjonowała jeszcze w pierwszych latach wojny. Ostatni regulamin szkoły ukazał się już w czasie i wojny światowej w 1916 roku (za: Biadała, 1991).

1.2. Historia kształcenie położnych na ziemiach polskich w zaborze rosyjskim do 1918 roku

W zaborze rosyjskim największy wkład w kształcenie położnych miała wileńska szkoła położnych (za: Wrześniewska, Bąk, 2012). Wymogiem dla kandydatek do szkoły była umiejętność czytania i pisania. Szkoła zaczęła kształcić położne w 1781 roku w ramach utworzonej Katedry i Kliniki Położniczej działające przy Głównej Szkole Wielkiego Księstwa Litewskiego (Uniwersytetu Wileńskiego). Nauka w szkole trwała rok lub dwa lata i obejmowała zajęcia teoretyczne i praktyczne, które odbywały się na oddziale położniczym. Celem uzyskania możliwości pracy jako położna absolwentki zobowiązane były do zdania egzaminu przed Izbą Lekarską, która wydawała uprawnienia do wykonywania zawodu. Wileńska szkoła położnych funkcjonowała do czasu wybuchu i Wojny Światowej. Uczennice podczas kształcenia korzystały z książek takich jak: *„Nauka sztuki położniczej dla niewiast”*

(1818 rok), „*Pierwsze zasady sztuki położniczej, które dla potrzeb początkujących w tej umiejętności kobiet zastosował, a dla łatwiejszej nauki przez pytania i odpowiedzi ułożył Julian Albin Moszyński*” (1855 rok) (za: Matuszewska, 2012a).

W zaborze rosyjskim kształcono również akuszerki w Warszawie. Szkoła (nazwana Instytutem Położniczym) powstała w 1802 roku (za: Stawiak-Ososińska, 2017). Prace nad uruchomieniem szkoły i przystosowaniem budynku trwały od 1800 roku. Instytut kształcił położne do wybuchu wojny z trzyletnią przerwą od 1806 do 1809 roku, która spowodowana była wkroczeniem do miasta wojsk francuskich i przekształceniem Instytutu Położniczego w szpital wojskowy. Po przerwie prace szkoły zostały wznowione w nowym miejscu. w 1818 roku Instytut został wcielony w struktury Uniwersytetu Warszawskiego jako Klinika Położnicza. w 1833 roku wznowił swoją działalność jako samodzielny Instytut Położniczy (za: Matuszewska, 2012a, por. także: Barczewski, 2016).

Nauka w szkole na przełomie XIX i XX wieku trwała dwa lata. Mogły kształcić się kobiety od 18 do 30 roku życia, które ukończyły przynajmniej cztery klasy szkoły podstawowej, potrafiły czytać i pisać, zarówno po polsku jak i po rosyjsku, oraz przedstawiły świadectwo moralne wystawione przez policję (za: Bołdyrew, Sosnowska, 2015). Kandydatki zameężne musiały przedstawić zgodę męża na podjęcie nauki w szkole. Dwuletni okres kształcenia obejmował w pierwszym roku część teoretyczną, w drugim roku zajęcia praktyczne. Warszawska szkoła dla położnych funkcjonowała do momentu wybuchu i wojny światowej, na czas jej trwania zawiesiła swoją działalność (za: Matuszewska, 2012a).

Pomimo rosnącej liczby wykwalifikowanych położnych, na terenach wiejskich nadal występował utrudniony dostęp do rzetelnej opieki położniczej. z tego względu na przełomie XIX i XX wieku utworzono przy Warszawskim Instytucie Położniczym oddział dla „babeł wiejskich”, kobiet, które zajmowały się przyjmowaniem porodów, pomimo braku wykształcenia w tym zakresie. Nauka na kursie trwała sześć miesięcy, nie było ograniczenia wiekowego kandydatek. Podobnie jak w przypadku szkoły dla akuszerki kandydatki musiały przedstawić świadectwo moralne, umieć czytać i pisać w języku polskim i rosyjskim oraz w przypadku mężatek przedstawić zgodę męża, a w przypadku niepełnoletnich, zgodę rodziców na kształcenie się w placówce (tamże).

1.3. Historia kształcenia położnych w zaborze austriackim do 1918 roku

Za kolebkę polskiego położnictwa oraz kształcenia położnych uważa się Kraków (za: Waszyński, 2012). Kształcenie położnych w Krakowie rozpoczęło się w 1780 roku. Akuszerki były kształcone w ramach struktur Kliniki Chirurgii i Położnictwa w Collegium Św. Barbary. Do końca XIX wieku przyszłe położne odbywały dużą część zajęć razem ze studentami medycyny. Od roku akademickiego 1895/1896 kształcenie położnych odbywało się oddzielnie, jednak nadal pod kierownictwem Wydziału Lekarskiego w ramach

funkcjonowania Kliniki Położniczej. Placówka od tej pory nazywała się Cesarsko-Królewską Szkołą Położnych (za: Cholewicka, Dmoch-Gajzlerska, 2018). Nauka w szkole trwała dwa lata (za: Kurowska, 2015).

Uczennice krakowskiej szkoły korzystały między innymi z podręczników autorstwa Henryka Jordana z 1872 roku pt. *„Nauka położnictwa dla użytku położnych”*, który do 1905 roku doczekał się pięciu wznowień (za: Matuszewska, 2012a). w roku 1912 ukazał się podręcznik pod tym samym tytułem autorstwa Stanisława Dobrowolskiego (za: Paciorek, 2004).

W zaborze austriackim kształcono położne również we Lwowie. 13 stycznia 1773 roku utworzono tam Collegium Medicum, które dodatkowo pełniło rolę urzędu sprawującego pieczę nad opieką zdrowotną w Galicji wschodniej oraz funkcję lekarskiego organu naukowego. Szkoła oprócz nauczania chirurgów i aptekarzy, w pierwszych latach funkcjonowania kształciła również kobiety zajmujące się przyjmowaniem porodów, które nie posiadały do tego stosowego wykształcenia i dokumentów uprawniających do wykonywania zawodu akuszerki (za: Matuszewska, 2012a). Podobnie jak w Krakowie do lwowskiego ośrodka kształcenia położnych przyjmowano kobiety w wieku do 40 lat, mężatki lub wdowy. Wymogiem dla kandydatek była umiejętność czytania i pisanie. Nauka w szkole trwała dwa lata i kończyła się egzaminem praktycznym. Po uzyskaniu dyplomu położna mogła wykonywać zawód nie tylko na terenie Galicji, ale również we wszystkich krajach cesarstwa austro-węgierskiego (za: Fenceloben, 2010).

1.4. Kształcenie położnych w XXI wieku w Polsce

Obecnie w Polsce kształcenie położnych odbywa się tylko na poziomie studiów wyższych (od 2000 roku), zgodnie z wprowadzeniem założeń wynikających z Deklaracji Bolońskiej, a polskie dyplomy położnych są uznawane w krajach Unii Europejskiej (za: Doroszevska, 2015a; Leja-Szapak, Bulanda, Jaworek, 2018). Program kształcenia oraz efekty kształcenia reguluje Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 26 lipca 2019 (Dz.U. 2019 poz. 1573). Wykonywanie zawodu położnej wymaga ukończenia studiów minimum na poziomie licencjatu, zdania pozytywnie egzaminu zawodowego oraz uzyskania prawa wykonywania zawodu, przyznanego przez właściwą Okręgową Radę Pielęgniarek i Położnych (Dz.U. 2011 nr 174 poz. 1039; Rozwadowska, 2012; Iwanowicz-Plus, Krysa, Korzyńska-Piętas, Rzońca, Bień, 2018).

Kształcenie na poziomie studiów licencjackich nie może trwać krócej niż sześć semestrów, obejmujących 4720 godzin zajęć, w tym praktyk zawodowych. Po ukończeniu studiów I-go stopnia, położna może kontynuować naukę na studiach II-go stopnia i uzyskać tytuł zawodowy magistra położnictwa. Studia magisterskie nie powinny trwać krócej niż cztery semestry oraz obejmować 1300 godzin (Dz.U. 2019 poz. 1573).

Położne mają obowiązek stałego aktualizowania swojej wiedzy. w Polsce funkcjonują cztery rodzaje kształcenia podyplomowego dla położnych. Położne mogą poszerzać swoją wiedzę w ramach kursów doksztalających, specjalistycznych, kwalifikacyjnych i specjalizacyjnych (Dz.U. 2011 nr 174 poz. 1039; Doroszevska, 2015a). Sposób kwalifikacji uczestników na szkolenia oraz ich przebieg określa Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 30 września 2016 r. (Dz.U. 2016 poz. 1761).

2. Realia pracy położnej

2.1. Praca położnych w zaborze pruskim

Na obszarze zaboru pruskiego, podobnie jak w innych zaborach, brakowało wykwalifikowanych położnych. w 1912 roku na jedną położną w Rejencji Poznańskiej przypadało 2825 mieszkańców, średnia dla całych Prus wynosiła 1892 mieszkańców na jedną położną (za: Łukasiewicz, 2017). Pomimo, iż nauka w szkole była bezpłatna, czasami brakowało chętnych do nauki zawodu. Sytuacja ta w dużej mierze była związana z niepewnymi zarobkami po ukończeniu szkoły. Położne za swoją pracę pobierały wynagrodzenie od pacjentek (za: Matuszewska, 2012b). w zaborze pruskim władze w XIX wieku zalecały, aby położne pobierały za opiekę opłatę „zwyczajowo przyjętą” (w zależności od zamożności rodziny), a w przypadkach wątpliwości korzystały z cennika (ostatni cennik ukazał się w 1908 roku). Władze, aby poprawić sytuację materialną, a tym samym liczbę chętnych do szkoły dla położnych, podejmowały różne środki zaradcze, takie jak stworzenie Funduszu Wsparcia Akuszerok (pieniądze pochodziły z opodatkowania ceremonii chrztu, ślubu, obrzezania), oraz ulg podatkowych. Niektóre władze lokalne przyznawały akuszerkom z własnych środków gratyfikacje finansowe. Celem ograniczenia napływu położnych do Poznania, wprowadzono przepis, który pozwalał na pracę w stolicy regencji tylko najbardziej doświadczonym (minimum 5 lat praktyki) oraz legitymującym się zdaniem specjalnego egzaminu (za: Biadała, 1991; Matuszewska, 2012b).

Na terenie zaboru pruskiego obowiązywały przepisy zawarte w dziennikach urzędowych, dołączane do podręczników pod nazwą *Instrukcja dla akuszerok państwa pruskiego* (ostatni ukazał się w 1914 roku) (za: Biadała, 1991). Każda z położnych miała obowiązek posiadać książkę, oraz znać wytyczne dotyczące wykonywania zawodu. Instrukcja dla położnych zawierała obowiązki położnej związane z opieką okołoporodową oraz informacje na temat prawa karnego. Położna była zobligowana do zgłaszania wszystkich przypadków prób dokonania aborcji (spędzenia płodu), sama również podlegała karze więzienia, jeżeli przyczyniła się do tego procederu (za: Biadała, 1991; Łukasiewicz, 2017).

Praca akuszerki podlegała kontroli lekarza powiatowego, a jej obowiązkiem było dostarczanie raz w roku (najpóźniej do 15 stycznia) rocznego sprawozdania z pracy wraz z dziennikiem rozwiązań (porodów). Obowiązkiem położnych była opieka nad kobietą w trakcie porodu fizjologicznego oraz pòłogu. w przypadku komplikacji w czasie porodu lub po porodzie zobowiązana była wezwać lekarza. w związku z nadal ograniczonym dostępem do profesjonalnej opieki położniczej, w tym do pomocy lekarza, pod koniec XIX wieku położnym nadano prawo wykonywania w szczególnych okolicznościach, niektórych zabiegów położniczych (za: Biadała, 1991; Matuszewska, 2012a; Początek, 2012).

Praktykująca położna miała obowiązek zgłaszania powikłań okołoporodowych u kobiety (takich jak np. gorączka pòłogowa, ropne zapalenie sutka), oraz u noworodka (stany zapalne oczu bądź nie gojenie się kikuta pępowninowego), oraz przypadki chorób zakaźnych z danego okręgu (np. błonicy, ospy, duru, cholery) (za: Biadała, 1991).

2.2. Praca położnej w zaborze rosyjskim

Pomimo szkoły dla położnych oraz utworzenia w Warszawie kursów dla babek wiejskich w Królestwie Polskim i na terenie zaboru rosyjskiego nadal brakowało położnych (za: Cholewicka, Dmoch-Gajzlerska, 2018; por. także: Matuszewska, 2012a). Pod koniec XIX wieku w 1887 roku w Królestwie Polskim zatrudnionych było 750 położnych i 329 „babek położniczych”. w Warszawie w tym okresie na jedną położną przypadało 716 kobiet, na terenach wiejskich 300 000 kobiet na jedną położną (za: Matuszewska, 2012a).

Dokumentem regulującym zawód położnej w zaborze rosyjskim była *Instrukcja dla akuszerok praktykujących w Królestwie Polskim*. Położna zobowiązana była doksztalać się, udzielać pomocy wszystkim pacjentkom bez względu na status finansowy, zachowywać tajemnicę zawodową z wyłączeniem sytuacji, w której dochodziło do dzieciobójstwa czy aborcji (za: Matuszewska, 2012a; Barczewski, 2016). Każda położna prowadziła dziennik oraz raz w roku składała raport ze swojej praktyki (za: Matuszewska, 2012a).

Do obowiązków położnej tego okresu należała opieka na kobietą w czasie ciąży, przyjmowanie porodów fizjologicznych oraz opieka nad matką i dzieckiem przez dziewięć dni po porodzie. Sam poród miał przebiegać jak najbardziej naturalnie. Niedopuszczalne było przyspieszanie porodu łóżyiska poprzez masowanie macicy przez powłoki brzuszne czy pociąganie za pępowninę. w sytuacji wystąpienia krwotoku położna mogła wykonać tamponadę szyjki macicy oraz położyć zimny okład na brzuch. w przypadku wystąpienia komplikacji położna miała obowiązek wezwać lekarza. Ze względu na niedostatek lekarzy, w środowisku medycznym pojawiały się głosy, aby rozszerzyć kompetencje położnych tak, aby mogły one udzielić pomocy kobiecie podczas komplikacji przy porodzie bez kilkugodzinnego oczekiwania na lekarza. Proponowano, aby położna mogła dokonać obrotu

na nóżkę oraz zastosować kleszcze położnicze. Żaden z tych postulatów nie został zrealizowany (za: Kreft, 2004).

Opieka położnej nad ciężarną na początku XX wieku miała za zadanie wczesne wykrywanie zagrożeń w prawidłowym przebiegu ciąży oraz tzw. „trudnych porodów”. w przypadku wystąpienia u ciężarnej obrzęków kończyn dolnych, podejrzenia ciąży pozamacicznej, występowania skośnego lub poprzecznego ustawienia płodu, wąskiej miednicy, wielowodzia, ciąży mnogiej bądź uporczywych wymiotów ciężarnej, akuszerka kierowała ciężarną do lekarza specjalisty, przytułku położniczego bądź szpitala (za: Kreft, 2004).

2.3. Praca położnej w zaborze austriackim

Ze względu na niewielką liczbę szpitali o profilu położniczym, głównym miejscem pracy położnych był dom pacjentki. Lekarze powszechnie akceptowali opiekę położnych nad rodzącymi. Co jakiś jednak pojawiały się głosy o niekompetentnych działaniach położnych, czego efektem miało być częstsze występowanie gorączki połogowej w miejscowościach, w których praktykowały położne niż tam, gdzie przy porodach pomagały babki wiejskie. w 1891 roku austriacki położnik Alfred Hegal za przyczynę tego zjawiska uznał fakt, że położne częściej dokonywały badania wewnętrznego, podczas gdy niewykwalifikowane kobiety pomagające przy narodzinach nie przeprowadzały takiej procedury, bądź robiły to bardzo rzadko (za: Matuszewska, 2012b). Ryzyko zakażenia gorączką połogową znacznie wzrosło w czasie powstawania oddziałów i szpitali położniczych, w których warunki sanitarne na przełomie XIX i XX wieku, nie były najlepsze, a wiedza na temat przyczyn gorączki nadal niewielka. Aby ograniczyć występowanie gorączki połogowej oraz innych zakażeń w okresie okołoporodowym, w krajach austriackich (Galicji) Ministerstwo Spraw Wewnętrznych wydało w 1881 roku rozporządzenie *Zachowanie akuszerki w celu zapobiegania przenoszeniu chorób zakaźnych, zwłaszcza gorączki połogowej*. Rozporządzenie zostało wydane w ramach dodatku do *Instrukcji dla akuszerki* (za: Matuszewska, 2012b; Doroszevska, 2015b). w 1897 roku na terenie Galicji weszło w życie zarządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych, które zawierało informacje dla położnych na temat obowiązków położnej, postępowania przy porodzie oraz pielęgnowaniu noworodka i położnicy (za: Doroszevska, 2015b).

W zaborze austriackim akuszerka, aby móc praktykować na danym terenie, musiała dopełnić kwestii formalnych. Jej obowiązkiem było zgłoszenie się do lokalnych władz oraz pracującego na danym terenie lekarza urzędowego. Po wpisaniu do rejestru i uzyskaniu zgody lokalnych władz, położna mogła zamieścić informację w lokalnej prasie o podjęciu pracy na danym terenie, dodatkowo musiała zamieścić tabliczkę z napisem *położna* lub

akuszerka (w zależności od regionu Polski) przed domem, w którym mieszkała (za: Matuszewska, 2012b).

2.4. Współczesne realia pracy położnej w Polsce

Według definicji Międzynarodowego Towarzystwa Położnych (*International Confederation of Midwives, ICM*) położna to osoba, która ukończyła kształcenie dedykowane dla położnych oraz otrzymała „licencję” na wykonywanie zawodu położnej w danym kraju² (za: Iwanowicz-Palus i in., 2018) w Polsce w 2018 roku czynnych zawodowo było 28 368 położnych (stan na 31.12.2018) (Raport NIPIP, 2017). z danych Narodowego Funduszu Zdrowia z 2016 roku wynika, że położne zatrudnione były głównie w lecznictwie szpitalnym (60%), w podstawowej opiece zdrowotnej (23%), w ambulatoryjnej opiece zdrowotnej (14%). w innych miejscach pracowało (3%) położnych. w 2016 roku na 1000 kobiet w Polsce przypadało 1,34 zarejestrowanych położnych (Raport NIPIP, 2017).

Położna w Polsce posiada szeroki zakres kompetencji. w ramach swojej pracy uprawniona jest między innymi do rozpoznawania ciąży, prowadzenia ciąży fizjologicznej, kierowania kobiet na określone badania laboratoryjne, pobierania badań cytologicznych, prowadzenia i przyjmowania porodów fizjologicznych, nacięcia i szycia krocza. (Dz.U. 2011 nr 174 poz. 1039). w opinii publicznej położna kojarzona jest z osobą, która zajmuje się rodzącą oraz kobietą w połogu i jej narodzonym dzieckiem (za: Leja-Szapka i in., 2018). Tymczasem do kompetencji położnej należy również opieka nad kobietą w każdym okresie jej życia. Co więcej położna w ramach wykonywania zawodu może zajmować się pracą dydaktyczną, naukowo-badawczą w zakresie położnictwa oraz pracować na stanowiskach kierowniczych związanych z zarządzaniem zespołem pielęgniarek i położnych (za: Marcinowicz, 2014; Leja-Szapka i in., 2018; Iwanowicz-Palus i in., 2018; Piechowska i in., 2018). *Ustawa o Zawodzie pielęgniarki i położnej* z 2011 roku nakłada na położną obowiązek działań edukacyjnych, w szczególności z zakresu karmienia piersią, metod planowania rodziny, przygotowania do rodzicielstwa oraz pełnego przygotowania do urodzenia dziecka (Dz.U. 2011 nr 174 poz. 1039).

Podsumowanie

Na początku XX wieku na terenie Polski pod zaborami największy problem w opiece położniczej nad ciężarną i rodzącą stanowiła niewystarczająca liczba położnych (za: Doroszevska, 2015c). w chwili obecnej jedynie sporadycznie ma miejsce sytuacja, w której kobieta w trakcie porodu musiałaby korzystać z pomocy osób nie posiadających do tego kwalifikacji. Jednak w ostatnim czasie obserwuje się coraz mniejszą liczbę zatrudnionych

² w Polsce położne otrzymują „prawo wykonywania zawodu położnej”.

położnych. Jednocześnie wzrasta średnia ich wieku. Według szacunku Naczelnej Izby Pielęgniarek i Położnych liczba zatrudnionych położnych w 2030 roku będzie wynosiła 1,1 na 1000 kobiet (Raport NIPIP, 2017).

Obecnie w zawód położnej wpisana jest opieka nad kobietą w przebiegu ciąży fizjologicznej przyjmowanie i prowadzenie porodów naturalny oraz opieka nad matką i noworodkiem w czasie porodu (Czerwińska-Osipiak, Pięta, Kamińska, Nowakowska, 2018, Iwanowicz-Palus i in., 2018). Ciężarne kobiety przez lata były pod opieką pod opieką położnej, a w przypadku wystąpienia komplikacji kierowane do lekarza (Matuszewska, 2012b). Na dzień dzisiejszy położne mogą prowadzić ciążę fizjologiczną, jednak zdarza się to bardzo rzadko³.

Ważnym elementem pracy położnej w latach 1900-1918 na terenie zaborów była edukacja matek na temat opieki nad noworodkiem (Matuszewska, 2012b). Na początku XX wieku umieralność niemowląt na terenie zaborów była duża. w północnej Wielkopolsce oraz na terenie Pomorza w latach 1904-1912 około 20% dzieci umierało przed ukończeniem roku. w Rejencji Poznańskiej umieralność dzieci do 1 roku życia wnosila 17,7%. Zadaniem położnych w tamtym okresie była edukacja na temat sposobu odżywiania noworodków i niemowląt (Chojecki, 2015). Umieralność niemowląt w Polsce w 2015 wynosiła 4,0 na 1000 żywych urodzeń oraz 2,9 na 1000 żywych urodzeń wśród noworodków (Szamotulska i Mierzejewska, 2017). Jest to niski wskaźnik, a umieralność noworodków i niemowląt nie jest związana z nieprawidłowym żywieniem. Problem obecnie w Polsce jest niski odsetek kobiet karmiących noworodki i niemowlęta piersią. Według danych GUS z 2013 roku, w 6 tygodniu życia karmione naturalnie było tylko 46%⁴. Położna w swoje kompetencje ma wpisane działania z zakresu edukacji i wsparcia kobiety w zakresie laktacji i naturalnego karmienia piersią (Dz.U. 2011 nr 174 poz. 1039). Działania te powinny być realizowane zarówno podczas spotkań z ciężarną w ramach edukacji przedporodowej, jak i również w szpitalu i w trakcie wizyt patronażowych.

Analizując zakres pracy położnych z okresu 1900-1918, oraz porównując go z rolą współczesnych położnych, warto podkreślić, że największe różnice zaszły w sposobie kształcenia. Obecnie kształcenie polskich położnych dostosowane jest do wymogów Unii

³ Jak pokazują badania same kobiety często nie postrzegają położnej jako osoby kompetentnej do prowadzenia ciąży (Lejek-Szapka i in., 2018). w tych badaniach kobiety potrafiły wskazać kompetencje położnej związane z prowadzeniem porodu i opieką w trakcie porodu, jednak 61% badanych uważało, że położna w Polsce nie może prowadzić ciąży fizjologicznej, a blisko 70% nie zrezygnowałoby z prowadzenia ciąży przez lekarza na rzecz prowadzenia ciąży przez położną (tamże). Jak wynika z badań przeprowadzonych na grupie położnych pracujących w Polsce i Wielkiej Brytanii przez Iwanowicz-Palus i wsp. (2016), polskie położne nie postrzegają swoich kompetencji jako elementu dającego im wystarczające przygotowanie do samodzielnej pracy, w tym do prowadzenia ciąży fizjologicznej.

⁴ <http://cnol.kobiety.med.pl/pl/sytuacja-w-polsce/>

Europejskiej i odbywa się tylko na uczelniach wyższych (Iwanowicz-Palus, 2018; Leja-Szpak, 2018).

Realia zawodu położnej w Polsce na przestrzeni ostatnich 100 lat uległy zmianie. Na początku XX wieku akuszerki przyjmowały porody w domach. w chwili obecnej zarówno porody fizjologiczne, jak i niefizjologiczne odbywają się najczęściej w szpitalach. w warunkach domowych położna sprawuje opiekę nad położnicą w ramach wizyt patronażowych bądź edukacji przedporodowej.

w chwili obecnej w Polsce obowiązuje jednolity system kształcenia położnych na wyższych uczelniach, dzięki czemu uzyskują one wyższe wykształcenie. Pomimo tych przemian na przestrzeni dziesiątków lat, prowadzących nie tylko do opieki nad kobietą, ale całą jej rodziną, idea wpisana w zawód położnej pozostaje wciąż niezmienna.

Bibliografia:

- Barczewski, W. (2016). Praca akuszerki w Królestwie Polskim w I połowie XIX wieku. Próba oceny historycznej, prawnej i socjologicznej. *Studia Podlaskie*, XXIV, 83-107.
- Biadała, E. (1991). Opieka położnicza w Wielkopolsce w okresie rozbioru Polski – na podstawie źródeł urzędowych. *Archiwum Historii i Filozofii Medycyny*, tom. 54, z. 1-2, 47.
- Bołdyrew, A., Sosnowska J. (2015). Opieka nad kobietami w czasie ciąży, porodu i połogu w ubogich środowiskach wiejskich i miejskich w Królestwie Polskim w XIX i na początku XX wieku. Od tradycyjnych form pomocy do wsparcia instytucjonalnego, (w:) *w kręgu rozważań o zdrowiu i aktywności fizycznej*, 25-38, Gdańsk: Wydawnictwo Athenae Gedanenses.
- Chojecki, D.K. (2015). Umieralność niemowląt w „polskich” rejencjach Prus na początku XX wieku. *Przeszłość Demograficzna Polski*, 37 (3), 147-189.
- Cholewicka, D., Dmoch-Gajzlerska, E. (2018). Zawód położnej na ziemiach polskich. *Położna Nauka i Praktyka*, 1 (41), 40-48.
- Czerwińska-Osipiak, A., Pięta, B., Kamińska, J., Nowakowska H. (2018). Opieka nad kobietą w świetle polskich i światowych zaleceń. *Pielęgniarstwo XXI wieku*, 3 (64), 65-68.
- Dane na temat karmienia piersią w Polsce*. Strona Centrum Nauki o Laktacji
<http://cnol.kobiety.med.pl/pl/sytuacja-w-polsce/> (data dostępu 24.09.2019)
- Doroszewska, A. (2015a). Rozwój kształcenia położnych, (w:) *Pielęgniarstwo w systemie opieki zdrowotnej. Społeczne role położnej*. Tom II, 97-103. Warszawa: Naczelna Izba Pielęgniarek i Położnych.
- Doroszewska, A. (2015b). Regulacje prawne zawodu położnej dawniej, (w:) *Pielęgniarstwo w systemie opieki zdrowotnej. Społeczne role położnej*. Tom II, 117-122. Warszawa: Naczelna Izba Pielęgniarek i Położnych.

- Doroszewska, A. (2015c). Rozwój zawodu położnej, (w:) *Pielęgniarstwo w systemie opieki zdrowotnej. Społeczne role położnej*. Tom II, 83-96. Warszawa: Naczelna Izba Pielęgniarek i Położnych.
- Dz.Pr.P.P. 1919 nr 63 poz. 371; Zasadnicza ustawa sanitarna z dnia 19 lipca 1919 r.
- Dz.U. 2011 nr 174 poz. 1039; Ustawa z dnia 15 lipca 2011 r. o zawodach pielęgniarstwa i położnej.
- Dz.U. 2016 poz. 1761; Rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 30 września 2016 r. w sprawie kształcenia podyplomowego pielęgniarstwa i położnych.
- Dz.U. 2019 poz. 1573; Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 26 lipca 2019 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu lekarza, lekarza dentystry, farmaceuty, pielęgniarstwa, położnej, diagnosty laboratoryjnego, fizjoterapeuty i ratownika medycznego.
- Fenceloben, M. (2010). Szkoły położnych na ziemiach polskich w ujęciu historycznym. *Położna Nauka i Praktyka*, 4 (12), 56-60.
- Fryc, D., Bielicka, A., Ćwiek, D., Szymoniak, K., Daszkiewicz, A., (2018) Opinie położnych na temat planowanego porodu w warunkach pozaszpitalnych. *Pomeranian Journal of Life Science*, 65 (4), 48-54.
- Fryc, D., Ćwiek, D., Daszkiewicz, A., Szymoniak, K., Rudnicki, J. (2016). Polish midwife's opinion on the possibility of practicing independently in the profession. *Polish Nursing*, 4 (62), 513-517.
- Iwanowicz-Palus G., Bień A., Rzońca E., Mazurek M. (2016). The scope of a midwife's competence in Poland and Great Britain – a comparative analysis. *Journal of Public Health, Nursing and Medical Rescue*, 2, 27-31.
- Iwanowicz-Palus, G., Golonka, E., Bień, A., Grażyna, S. (2013). Postrzeganie zawodu położnej przez społeczeństwo. *Pielęgniarstwo XXI wieku*, 2 (43), 35-42.
- Iwanowicz-Palus, G., Krys, J., Korozyńska-Pietas, M., Rzońca, E., Bień, A. (2018). Midwife's professional prescribed by the law. *Polish Journal of Public Health*, 128 (2), 74-77.
- Korpalska, W.K. (2004). Zawód położnej na ziemiach polskich pod pruskim zaborem. Na przykładzie Rejencji Bydgoskiej, (w:) *Zawód położnej na ziemiach Polskich w XIX i XX wieku*, B. Urbanek, 68-78, Katowice: Wydawnictwo Kwieciński.
- Kreft, A. (2004). Kompetencje akuszerki medycyny ziemskiej Imperium Rosyjskiego na przełomie XIX i XX wieku (na przykładzie czasopisma „Akuszerka” – 1890-1913), (w:) B. Urbanek (red.), *Zawód położnej na ziemiach Polskich w XIX i XX wieku*, 79-95, Katowice: Wydawnictwo Kwieciński.
- Kurowska, H. (2015). Akuszerka na ziemiach polskich w świetle przepisów oraz literatury medycznej z końca XVIII i pierwszej połowy XIX wieku. *Studia Zachodnie*, 17, 219-238.

- Leja-Szapek, A., Bulanda, K., Jaworek, J. (2018). Opinia ciężarnych na temat kompetencji położnej w aspekcie prowadzenia ciąży fizjologicznej. *Pielęgniarstwo Polskie*, 1(67), 97-105.
- Łukasiewicz, D. (2017). Zdrowie i choroba w Prusach 1871-1918. *Studia Zachodnie*, 19, 87-118.
- Majkowska, B. (2014). Dzieje szkolnictwa położniczego w latach 1804-1944, (w:) *Od Szkoły Babienia po Uniwersytet. Dzieje kształcenia położnych w Warszawie 1802-2012*, J. Bień (red.), 21-46, Warszawa: Wydawnictwo Borgis.
- Matuszewska, E. (2012a). Rozwój szkół położniczych na ziemiach polskich od połowy XVIII do końca XIX wieku – przepisy prawne normujące pracę położnych, (w:) *Zarys historii zawodu położnej*, E. Matuszewska (red.), 55-84, Warszawa: Wydawnictwo REA.
- Matuszewska, E. (2012b). Sytuacja społeczna i zawodowa położnych na przełomie XIX i XX wieku – zakres obowiązków, (w:) *Zarys historii zawodu położnej*, E. Matuszewska (red.), 85-114, Warszawa: Wydawnictwo REA.
- Marcinowicz, L. (2014) Rola pielęgniarki i położnej w sprawowaniu podstawowej opieki zdrowotnej. *Zdrowie Publiczne i Zarządzanie*, 12 (4), 352-357.
- Paciorek, M. (2004). Położna w podręcznikach do nauki zawodu okresu międzywojennego, (w:) *Zawód położnej na ziemiach Polskich w XIX i XX wieku*, B. Urbanek (red.), 159-174, Katowice: Wydawnictwo Kwieciński.
- Piechowska, J., Iwanowicz-Palus, G., Bień, A., Pieczykolan, A. (2018). Knowledge of woman receiving healthcare service on the tasks of midwife working in the primary health care. *Pielęgniarstwo XXI wieku*, 3 (64), 22-31.
- Początek M. (2012). Rola i czynności fizyków powiatowych w Wielkie Księstwie Poznańskim. *Archiwum Historii Filozofii Medycyn*, 75, 26-46.
- Raport Naczelnej Rady Pielęgniarek i Położnych. Zabezpieczenie społeczeństwa polskiego w świadczenia pielęgniarek i położnych. Wydanie II. Warszawa: Naczelna Izba Pielęgniarek i Położnych 2017 (dostęp internetowy: https://nipip.pl/wp-content/uploads/2017/03/Raport_druk_2017.pdf; data dostępu 23.09.2019)
- Rozwadowska, E. (2012). Prawo wykonywania zawodu, (w:) *Położna w systemie prawnym. Prawo dla położnych*, 28-30, Warszawa: Wydawnictwo Lekarskie PZWL.
- Stawiak-Ososińska, M. (2017). By w stosownym wieku były – wymagania stawiane pierwszym adeptkom sztuki położniczej. *Edukacja Dorosłych*, 1, 148-154.
- Szamatulska K., Mierzejewska E. (2017). Zgony niemowląt i noworodków w latach 1995-2015 w Polsce. *Developmental Period Medicine*, XXI,2, 104-110.
- Sznajder K., Mazurkiewicz B. (2012) Córki Ewy, czyli z historii zawodu położnej. Część 1. *Położna Nauka i Praktyka*, 2 (18), 59-60.
- Waszyński, E. (2012). *Historia położnictwa i ginekologii w Polsce*. Wrocław: Cornetis.
- Wrześniewska, M., Bąk, B. (2012) Historia zawodu położnej i kształtowanie się opieki okołoporodowej na świecie i w Polsce. *Studia Medyczne*, 27 (3), 89-99.